

Szörnyek évadja... à la Jancsó

A Szegénylegények (eredeti címe *Nehézéletűek* lett volna) az 1849 utáni ellenforradalmi terrortól és elnyomásról szólt, bemutatva az államgépezet ördögi ravaszságát és a betyárokká vált '48-as harcosok hiszékenységét. Noha 1956 szabadságharcosai nem váltak betyárokká, a történelmi analógia mégis kétségtelen és megdöbbentő volt. Beleszerettem ebbe a Jancsó-filmbe és csakúgy legalább háromszor megnéztem, mint a nagyjából ugyanakkor készült monumentális Hrabal–Menzel filmet, a *Szigorúan ellenőrzött vonatok*at.

Örültem 1979-ben Jancsó Cannes-i életműdíjának, bár *egyre szomorúbban néztem* újabb alkotásait, amelyekre legudvariasabban csak annyit mondhattam magamban: modorosság, örökös *önisméltés*, formai egyhangúság, lilaság, álmosító unalom. Nehezen tudtam például végigszenvedni a Technika és rítus című olasz filmjét, a Szerelmem Elektrát, az Égi báránnyt, s talán legfőképp az bántott, hogy a moziban amúgy is foghíjas széksorok szüntelenül ürültek, mert mind újabb és

újabb nézők távoztak csendben

vagy zajjal, felháborodva vagy – ami még kellemetlenebb volt – hangosan röhögve.

Közben hallottam sok mindent Miklósról: hogy két barátjával együtt hatalmas *tortát küldött Aczél Györgynek* születésnapjára, sőt: jól tudva, mennyire szenvedélyes kéziratgyűjtő a *Kádár-korszak kulturális diktátora*, hajlandó volt közismert gyöngybetűivel *egy egész forgatókönyvet* lemásolni, hogy még jobban megörvendeztesse Gyuri bácsit. Aki persze egy percre sem volt hálátlan...

Nem tudtam ellenőrizni a híreszteléseket, de azt hiszem, meglehetősen közismertek voltak azokban az izgalmas években. És nem vetettek igazán jó fényt Jancsó Miklósról sem, aki a Szegénylegényekben éppen a szabadságszeretetet szinte klasszikus szépségű, egyszerűségű emlékművét mintázta meg.

Közben az Oscar-díjas *Mephistóban* Szabó István éppen a hitleri Gleichschaltung-korszak

berlini Aczél Györgyét

mutatta be a világnak a Göringre emlékeztető náci vezér képében, aki színészeket emel pajzsra és sújt le kénye-kedve szerint. Jancsó civilkurázsija eléggé sápadtan és elszomorítóan hatott a *Mephisto* mellett, de hát ezt alighanem érezte ő maga is. Csak hogy a várható azonnali haszon, az örökös forgatási, koprodukciós, utazási lehetőségek, a védettség – mindez elegendő ellen-súlynak számított a Miklós-féle házi mérlegen.

Emlékszem, milyen kedvesen fogadott a káli medencében egy szép nyári napon, amikor valamelyik újabb lovas-pusztás-

Jancsó Miklóst személyesen is ismerem legalább harminc éve. Akkor kezdtem tisztelni, amikor a hatvanas évek végén Londonban nem egy, hanem legalább két és fél évig pergett ugyanabban az Oxford Street-i moziban a Szegénylegények című nagy filmje, a világ akkori filmtermésének egyik remekműve, amely – a cseh új hullámmal egybeolvadva – megcsillantotta a Nyugat előtt, hogy micsoda szabadságszeretet és alkotói tehetség szunnyad a titokzatos vassügöny mögötti országokban.

helikopteres-mezteleennős moziját forgatta. Joviális házigazdának bizonyult és az az illúzióm támadt, hogy Jancsó kép-telen gyűlölködni, embereket megalázni, fenyegetni.

Igen ám, csak aztán bekövetkezett a *rendszerváltás*, amely *elsöpörte Gyuri bácsit* és vele együtt az aczéli kultúrpolitika három t-betűjét: a tiltás-tűrés-támogatás szentháromságát, s leginkább talán maga Jancsó

volt a vesztese (Gyurkó László mellett) ennek a felszabadulásnak. Igaz, nem sokan nyertek megrendeléseket, forgatási lehetőségeket, mert a filmgyártás válságba jutott a piacgazdaság körülményei között, de annyi bizonyos, hogy az abszolút vesztes e két *legfőbb kegyenc* volt.

Európai kultúreberek ezen is képesek túltenni magukat, ámde a kibontakozó ostoba médiaháborúban, gyűlölködésekben; a Tégy a gyűlölet ellen, Demokratikus Charta, FÜGE, Nyilvánosság Klub kirekesztő, gyűlölködő, *acsarkodó koncertjében*; az egymást túlkiabáló álliberálisok őrzöngésében; a Nahlik–Csúcs–Pálffy neveket hitleri, sőt annál is alábbvaló szinonímaként használó hazugok kórusának paroxizmusában; a „jobban gyűlöllek titeket, mint ti engem”-féle kijelentések évadján Jancsó is

elveszítette a mértéket,

akárcsak **Eörsi**, Ungvári vagy Kornis. Tulajdonképpen az ő esetében ez érthetőbb is volt a „lét határozza meg a tudatot” marxi elv szerint, mert a cár legfőbb kegyence ugyan minek is örülhetett volna a nagy protektor bukása után? Am a székely apa, román anya erdélyi ivadékatól, a „fényes szelek” népfiatól igazán visszafogottabb, humanistább magatartást vártam volna.

Volna...

Most azonban azt hallom, hogy Jancsó Miklós néhány héttel a választások előtt, meglehetősen tág baráti körben hangosan kijelentette: „*Először Nahlikot fogjuk felakasztani, Chrudinát pedig a negyedik emeleti ablakból dobjuk ki.*” Mást is mondott, de hadd ne idézzem, mert aljasságból, intoleranciából és szellemi leépülésből ennyi is elég.

A becsület azt diktálja, hogy ne higgyem el automatikusan e híresztelés valóságát, s megkérdem Jancsó Miklóst: *valóban ezt mondtad? Valóban ezt gondoltad? Mint ahogy Kereszty András, a MUOSZ új elnöke nemrég egy nyílt levélben ismerte el saját sátáni kijelentését (amelyet hozzám ítéztet telefonon): „A világból is kiüldözünk”, vajon lesz-e Jancsóban annyi becsület, hogy nyilvánosan válaszol kérdésekre? Valóban ezt mondtad, Miklós?*

Válasza nem lehet közömbös: egész életműve megítélését befolyásolhatja egy markáns ecsetvonással.